

MÜLKİYELİLERİN “BABA” SI: AYNÎZÂDE HASAN TAHSİN (1876-1962)

THE “FATHER” OF MULKİYELİ’S: AYNÎZÂDE HASAN TAHSİN (1876-1962)

DOI: 10.33404/anasay.1212985

Çalışma Türü: Araştırma Makalesi / Research Article¹

Uğur AVCI*

ÖZ

Mülkiyeliler tarafından “baba” unvanı ile anılan Aynîzâde Hasan Tahsin’in Serfiçe’de başlayıp, İstanbul’da sonlanan uzun hayatı ile İmparatorluktan Cumhuriyete geçişin tanığı olduğu gibi bu sürecin önemli bir noktasında aktörlüğünü de yaptığı görülmektedir. Aynîzâde, Mülkiye’de aldığı eğitimin sonrasında gerçekleştirdiği girişimleri ile pek çok yeniliğe imza atmış sürdürdüğü faaliyetleri ile yaşamın her safhasında eğitimci kimliğini korumuştur. Yürüttüğü diğer memuriyet görevleriyle birlikte pek çok eğitim kurumunda dersler vermeye devam etmiştir. Kabataş Erkek Lisesi’nin kuruculuğunu yapan Aynîzâde emekliliğe ayrıldığı yıllarda dahi ders vermeyi bırakmamıştı. Bir yandan da iktisat ve sosyoloji üzerine yazdığı yazılar ve yaptığı çevirilerle dönemin düşünce dünyasının şekillenmesine katkıda bulunmuştu. Bu çalışmada kendi

1- Makale Geliş Tarihi: 01. 12. 2022 Makale Kabul Tarihi: 17. 02. 2023

* Doktora Öğrencisi., Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, avciugur@yahoo.com, **ORCID ID**

 <https://orcid.org/0000-0002-6945-134X>

eserleri, dönemi aydınlatan arşiv vesikaları ve konu etrafında kaleme alınan araştırma eserleri ışığında Aynîzâde Hasan Tahsin Bey'in genel bir biyografisi ile birlikte kaleme aldığı eserlerinin bibliyografinin oluşturulması amaçlandığının yanı sıra Osmanlı iktisadî ve içtimai hayatına etkisi de tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Aynîzâde Hasan Tahsin, Mülkiye, Eğitim, İçtimaiyât, İktisat

ABSTRACT

Aynîzâde Hasan Tahsin, who was called as "The Father" by the students of Mülkiye, was among the critical actors of the transition process from empire to the republic in Turkey. Aynîzâde made lots of reforms after fulfilling his education in Mülkiye and emerged as an educator in his entire life. Besides his other official services, Aynîzâde also gave lectures in several schools of his time. Known as the founder of Kabatas Male High School, he continued giving lectures even in his years of retirement. With his translations and articles on economics and sociology he also made great contributions to the intellectual life of his time. In this study, by using his own works, the archive records and the primary literature on the issue, the biography of Aynîzâde Hasan Tahsin and the bibliography of his works is targeted besides pointing his special place in the economic and social life in the late Ottoman period.

Keywords: Aynîzâde Hasan Tahsin, Mülkiye, Education, Sociology, Economy

Aynîzâde Hasan Tahsin'in Eğitim Hayatı

Aynîzâde Hasan Tahsin, bölgede Konyarlar² olarak bilinen bir aileye mensup olup, kasabanın ileri gelenlerinden Tüccar Komisyoncusu Mehmed Necib Aynî ile Refika Hanım'ın oğulları olarak H. 1293/M. 1876-77 yılında Manastır Vilayeti'ne bağlı Serfiçe Kasabası'nda dünyaya geldi. Osmanlı Devleti'nin son döneminin önemli mütefekkirlerinden Mehmet Ali Aynî'nin küçük kardeşidir (BOA, DH.SAİD.d..., 129-99, s. 99; Aynî, 2009, s. VII).

Aynîzâde ailesi, Hasan Tahsin'in doğumunun hemen ardından önce Selanik'e, kısa bir süre sonra İstanbul'a göç etti. Burada önce Türkler tarafından kurulan ilk özel

2- Konyarlar olarak adlandırılan Türk topluluklarının Balkanlara ne zaman göçtükleri konusunda çeşitli görüşler bulunmaktadır. Ancak Gökbilgin en kabul edilebilir olanının II. Murad ve II. Mehmed zamanında Karamanoğulları ile yaşanan çatışmalar sırasında Konya, Karaman ve Ankara'da bulunan aşiretlerin Balkan coğrafyasına iskân edildiği görüşü olduğunu belirtir. Konyarlar başta olmak üzere Rumeli Yörükleri hakkında detaylı bilgi için bkz: (Gökbilgin, 2008).

okullardan birisi olan Şemsü'l-Maârif Mektebi'nde,³ ardından da Vefa İdadî-i Mülkî-i Şahane'de okudu. İdadîdeki ilk senesinde Hüseyin Cahit (Yalçın) ile tanışmış, ikinci sınıfa geçtiklerinde, Selanik'ten yeni gelen Süleyman Kani (İrtem) ve Cavit Beyler de aralarına katılmıştı. Böylelikle bu dört isim uzun süre hiç ayrılmamış, Mekteb-i Mülkiye'ye de beraber gitmiş ve buradan 1896 yılında mezun olmuşlardı (BOA, DH. SAİD.d... 129-99, s. 99; Gövsa, 1946, aktaran İstanbul Ansiklopedisi, 1960, s. 1619; Çankaya, 1968-69, C. 3, s. 645; Aynî, 1957, s. 2). Dört arkadaş Mülkiye sıralarında da hiç ayrılmadıkları için kendilerine “Les quatre inséparables” yani Ayrılmaz/Ayrılmayan Dörtler lakabı takılmıştı (Aynî, 1957, s. 2).

İdadî yıllarında Fransızca derslerine eski bir asker olan Mösyö De Varz giriyordu. Yaşının ilerlemiş olmasından kaynaklı olarak bütün sınıfla ilgilenemeyen De Varz, zamanla sadece Fransızcası iyi olan öğrencilerle alakadar olmaya başlamıştı. Mösyö De Varz'ın bu davranışı sınıf için olumsuz olmasına rağmen *Ayrılmaz Dörtler* için olumlu bir hal aldı. Çünkü diğer sınıftan Fransızcası iyi olan Ahmed Şuayb ve Bedi Nuri de yanlarına katılmıştı. De Varz, aynı zamanda Askeri Tıbbiye'de de Fransızca derslerine giriyordu. Bu sayede de *Ayrılmaz Dörtler*, Ahmed Şuayb ve Bedi Nuri'nin yanına Cenap Şahabeddin de katılmıştı (Aynî, 1957, s. 2). Bu yedi kişilik arkadaş grubu, uzun bir süre hemen her işi birlikte yapmışlardı.

1895 yılına kadar Mekteb-i Mülkiye'nin eğitim süresi üç yıldır. Ancak o yıl çıkarılan bir kanunla okulun süresi dört yıla uzatılmıştı. Bu yüzden Mekteb-i Mülkiye 1895 yılında hiç mezun vermemiş, mezun olmayı bekleyen Aynîzâde ve arkadaşları, bir yıl daha okumak zorunda kalmışlardı. 1896 yılında Mülkiye'den sadece 31 kişi mezun olmuş, Aynîzâde ise okulu birincilikle bitirmiştir (Çankaya, 1968-69, C. 3, s. 625).

Uzun Mesailer: Aynîzâde Hasan Tahsin'in Çalışma Hayatı

Aynîzâde ve arkadaşları henüz Mülkiye sıralarındayken çalışma hayatına atılmışlardı. Okulda iyi derecede öğrendikleri Fransızca, onlara ilk paralarını kazandıracaktır. İlk olarak Hüseyin Cahit, Karabet Efendi'nin yanına uğrayarak sayfası 10 kuruşa Fransızcadan çeviriler yapmaya başlamıştı. Bu çevirilerin büyük bir kısmını polisiye romanlar oluşturuyordu. Çünkü dönemin padişahı II. Abdülhamid polisiye romanlara oldukça meraklıydı.⁴ Karabet Efendi ise padişaha roman temin eden kitapçılardan biriydi. Hüseyin Cahit'ten sonra Aynîzâde ve diğerleri de çeviri yapmaya başlamıştı.

3- Akyüz, bu okul için “muhtemelen ilk Türk özel okuludur” yazmaktadır (Akyüz, 2007, s. 240). Şemsü'l-Maârif Mektebi hakkında detaylı bilgi için bkz: (Ergin, 1977, C. 3, ss. 951-954).

4- II. Abdülhamid'in polisiye merakı için bkz: (Üyepazarcı, 2008, C. I, ss. 521-526).

Böylelikle hem Karabet Efendi padişaha daha fazla kitap temin edebiliyordu hem de öğrenciler için bir gelir kapısı oluşmuştu. Ancak çeviri yapacak kişi sayısı çoğalınca Karabet Efendi sayfa başına verdiği 10 kuruşluk ücreti düşürmek zorunda kaldı. Fiyat düşüşü öğrenciler için kötü olmuşsa da bir müddet daha çeviri yapmaya devam ettiler. Daha sonra çeviri işini bırakarak Karabet Efendi'nin imtiyaz sahibi olduğu Mekteb Gazetesi'nde çalışmaya başladılar.⁵ Burada da karşılıklarına bir sorun çıktı: öğrencilerin gazetelere yazı yazmaları yasaktı. Çözüm olarak da Şani, Nami, Hâkî⁶ gibi takma isimlerle yazılar yazmaya başladılar. Bir süre çalıştıktan sonra Mekteb Gazetesi'nden ayrılarak yeni bir mecmua çıkartma girişiminde bulundular ve Hüseyin Cahit'in bir akrabası üzerinden yeni bir imtiyaz aldılar. Amaçları, o dönem benzeri olmayan Ser- vet-i Fünun gibi resimli ve haftalık bir mecmua çıkartmaktı. Uzun süre üzerinde çalış- tıkları mecmua, Türk reklam tarihi için önemli bir yer teşkil edebilecek konumdaydı. Bir risk alıp, mecmuanın reklamını ilk defa projeksiyonla yapmaya karar verdiler. Reklam Ramazan ayında Şehzadebaşı Tiyatroları'nda gösterildi. Ancak çok kısa bir süre içerisinde saraya jurnallenmiş, saraydan gelen talimat doğrultusunda, basımına bir gün kala mecmuanın imtiyazı ellerinden alınmıştı (Aynî, 1957, s. 2). Böylelikle matbuat tarihimizde bir mecmua daha basılmadan ortadan kalkmış oldu.

Mecmua imtiyazlarının ellerinden alınması, Mülkiye'nin bir yıl daha uzatılması gibi aksiliklere rağmen mezun olduklarında Mülkiye hocalarından Menemenlizâde Tahir Bey'in tavsiyesi doğrultusunda, Maarif Nezareti bünyesinde istihdam edilmek üzere Hüseyin Cahit ve Cavit beyleri Mektubi Kalemi'ne, Aynîzâde Hasan Tahsin Bey ise Muhasebe Kalemi'ne memur olarak alındılar (Aynî, 1957, s. 2).

Hasan Tahsin, Muhasebe Kalemi'nde başladığı memuriyet hayatını devletin farklı kurumlarında sürdürdü. Memuriyetinin yanı sıra hayatı boyunca eğitimci kişiliğiyle de ön plana çıkmış olan Aynîzâde, Maarif Nezareti'nde memur olarak çalışırken bir yandan da öğretmenlik yapmış ve Üsküdar İdadîsi, Mekteb-i Mülkiye'ye bağlı Sınıf-ı Mahsus'ta, 1897 yılında Numune-i Terakki Mektebi, Dersaadet İdadîsi'nde,

5- Cenap Şahabeddin, 1933 yılında Hikmet Feridun Es'e, Akşam Gazetesi'ndeki "Her Gün Bir Anket" başlıklı köşesi için verdiği röportajda *mektepten yeni çıkmış birkaç genç* olarak Cahit Bey, Mehmed Rauf ve Aynîzâde Hasan Tahsin Beylerle birlikte "Mekteb" adında bir mecmua çıkartmayı düşündüklerini ve o hafta yayım hayatına başladıklarını söylemiştir (Es, 1933). Yalçın, mecmuanın aslında Karabet'e ait olduğunu, bir müddet o çıkarttıktan sonra yayımını duraklattığını belirtiyor. Kendileri öğrenci oldukları için doğrudan Mekteb'i çıkartamıyorlardı. Bu yüzden lisedeki Fransızca öğretmenleri Baki Bey, Karabet'ten onlar adında dergiyi almıştır. Hüseyin Cahit, Aynîzâde Hasan Tahsin, Cavit, Kâni ve Şuayb dergi için para almadan çalışmaya başlamışlardı (Yalçın, 1975, s. 65).

6- Hâkî takma adını Hüseyin Cahit kullanmıştır (Yalçın, 1975, s. 65).

1898 yılında Eğrikapı Merkez Rüşdiyesi'nde dersler verdi. 1900 yılında Maarif Nezareti Mektubî Kalemi 2. Mümeyyizliği'ne terfi etti. Altı yıl bu görevi sürdürdükten sonra 1906 yılında ise ek bir görevlendirme ile Mercan İdadîsi'ne öğretmen olarak atandı. 18 Mayıs 1908 tarihinde verilen bir görevlendirmeye birlikte, Esmâ Sultan Konakları'nda yedi sınıf ve 276 öğrenci ile eğitim hayatına başlayan Kabataş Erkek Lisesi'nin kuruculuğunu ve ilk müdürlüğünü yaptı. Aralık 1908 tarihinde ise İstanbul Orta Ticaret Mektebi'ne ve yine ek görevlendirme ile 22 Kasım 1908 tarihinde de Mekteb-i Mülkiye ve Mekteb-i Hukuk Umumi İktisad Müderrisliğine getirildi. Yine bu dönemde Hamidiye Ticaret Mekteb-i Âlisi'nde -günümüzde Marmara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi- müdürlük yaptı. 1909 yılında Divan-ı Muhasebat azası, 1910 Eylül'ünde Belediye İstikraz Tahvilleri'ni Osmanlı Hükûmeti adına kontrol etmekle görevlendirilerek Londra'ya gönderildi. Temmuz 1911 tarihinde ise Divan-ı Muhasebat ihtisası için Fuat Bey ve mümeyyizlerden Petri Efendi ile birlikte Viyana, Berlin, Brüksel, Roma ve Paris'e gitmiş ve Ağustos ayında İstanbul'a dönmüştü. 1913 yılında, Maliye Nezareti bünyesinde bulunan Islahat-ı Maliye Komisyonu azalığına getirilmiş, birkaç ay içerisinde de Maliye Müsteşar Vekili yapılmış,⁷ Ağustos 1914 tarihinde ise Medreset'ül-Kuzzat (Kadılar Mektebi) İktisadi Muallimliği'ne başlamıştı. Sekiz ay sonra, Nisan 1915 tarihinde Maliye Nezareti Müsteşarlığı'na atanmış, bir yıl sonra yine ek bir görevlendirme ile Ekim 1916 tarihinde kurulan Yüksek İktisad Meclisi Azalığı'na getirildi. Ayrıca Darülaceze İdare Meclisi azalığı da yapmıştı.⁸ Aynı yıl Osmanlı Devleti'nin uyguladığı gümrük politikalarını yeniden düzenlemekle görevli bir komisyona başkanlık yaptı.⁹ Komisyon, gümrüklerde uygulanan *ad valorem* sistemini, yani malın değeri üzerinden vergi alınan sistemini kaldırarak yerine “Gümrüklerce Sıklet-i Eşya Üzerinden Resim Ahzı Hakkında Kanun” adında yeni bir kanun oluşturarak Osmanlı Devleti'nin gümrük politikası kökten değiştirilmek suretiyle daha *spesifik, seçici bir gümrük düzenine* geçildi. Aralık 1918 tarihinde Sulh Hazırlığı Komisyonu azalığına ve Şubat 1919'da tekrar Islahat-ı Maliye Komisyonu azalığına getirildi. 1920 yılında ise kendi isteğiyle emekliye ayrıldı (BOA, DH.SAİD.d...129-99, s. 99-100; Çankaya, 1968-69, C. 3, s. 645-646; *Kuruluşundan Cumhuriyet'e Sayıştay Tarihi (1862-1923)*,

7- Islahat-ı Maliye Komisyonu azalığı ve Maliye Müsteşar Vekilliği yaptığı sırada devlet tarafında İkinci Rütbeden Nişân-ı Osmânî'ye layık görülmüştür. (BOA, İ...TAL., 491-49, H. 14.04.1332).

8- Darülaceze bütçesinin görüşüleceği bir toplantı organize edilecektir. Bu toplantıya katılması istenen Darülaceze İdare Meclisi'nin yedi azasından bir tanesi de Aynîzâde Hasan Tahsin'dir (BOA, DH.UMVM, 137-58, H.01.06.1334).

9- Komisyonun diğer üyeleri: Sırrı Bey (Rüsûmat Müdür-i Umumîsi), Edhem Bey (Ticaret Müsteşarı) ve Suad Bey'dir (Hariciye Nezareti Umur-ı İdariye Şubesi Müdürü).

2012, s. 107; Erdoğan & Haksun, 1994, s. 327; *Beşiktaş Kabataş Erkek Lisesi Tarihçesi*, 2020; Dekanlarımız, 2020; Toprak, 2019, s. 184, 185, 437).

Aynîzâde'nin emeklilik hayatı uzun sürmedi. Bitmek bilmeyen çalışma azmi ve eğitimci kişiliği onu Darülfünun'da dersler vermeye itmişti. Aynı dönemde Galatasaray Lisesi'ne müdür olarak atanmıştı. O dönem son sınıfta olan Suat Aray hatıralarında Salih Arif Bey'in müdürlükten istifasının ardından Aynîzâde Hasan Tahsin Bey'in müdür olarak atandığını ve ancak birkaç ay -ki bu süre 1 Ocak-24 Şubat 1923 tarihleri arasındır- müdürlük yaptığını yazmıştır. Darülfünun'da da görev yaptığı için okula çok az uğrayabildiğini, onun yerine bütün iş yükünü müdür muavini Zeki Mesut Bey'in üstlendiğini belirtmiş, hatta bu dönemde öğrenciler yemekhane yemeklerini beğenmedikleri için bir gece büyük bir gürültü çıkarttıklarını, idarenin buna engel olamadığını ve son sınıf talebeleri olarak kendilerinin olayları yatıştırdığını eklemiştir. Aynîzâde Hasan Tahsin Bey'in görevden ayrılmasının ardından yerine Galatasaray Lisesi'nin yeni müdürü olarak Faik Bey atanmıştır (Aray, 1959, ss. 220-221). Müdürlüğü bıraktıktan sonra Darülfünun'daki derslerine dönen Aynîzâde, 31 Mayıs 1933 tarihli ve 2252 sayılı kanunla İstanbul Darülfünunu ve bütün teşkilatı ilga edilip yerine İstanbul Üniversitesi kurulduğunda tekrar görevlendirilmesi yapılmayan 157 öğretim üyesinden birisi olmuştu.¹⁰

Aynîzâde, Darülfünun'da derslerine devam ettiği ve aynı zamanda Hukuk Fakültesi Dekanlığı yaptığı sırada okulun ihtiyaçlarını görüşmek üzere Rektör İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Edebiyat Fakültesi Dekanı Köprülüzade Fuad, Tıp Fakültesi Dekanı Dr. Vasıf ve Fen Fakültesi hocalarından Matematikçi Şükrü'den oluşan bir ekip ile Şubat 1924 tarihinde Ankara'ya, Maarif Vekaleti'ne gitti. Görüşmenin ardından Darülfünun ekibi Başvekil İsmet İnönü'yle bir yemeğe davet edilmişlerdi. Mustafa Kemal, bu sırada İzmir ziyaretini gerçekleştiriyordu.¹¹ Başvekil ve heyetinin ertesi gün İzmir'e hareket edeceğini öğrenen Baltacıoğlu, yemeğin ardından dönemin Maarif Vekili İsmail Safa Bey'e *Gazi Paşa'ya tanzimlerini arz etmek üzere* kendilerinin de İzmir'e

10- Hukuk Fakültesi'nde görev yapmış ve İstanbul Üniversitesi'nde yeniden görevlendirilmeyen 15 öğretim üyesi şunlardır: Müderris Musliheddin Adil (Taylan), Müderris Ahmet Reşit (Turnagil), Müderris Ahmet (Ağaoğlu), Müderris Hacı Adil (Arda), Müderris Dr. Ethem Akif (Battalgazi), Müderris Ahmet Mithat, Müderris Cevdet Ferit (Basman), Müderris Abdurrahman Münib (Berkman) Müderris Kenan (Özer), Müderris Aynîzâde Hasan Tahsin, Müderris Mustafa Zühtü, Müderris Münir (Serim), Muallim Cevat Abdurrahim, Muallim Memduh ve Muallim Vehbi (Yekebaş) (Özcan, 2003, s. 152).

11- Atatürk'ün İzmir ve devamında gerçekleştirdiği Aydın seyahatleri için bkz: (Tinal, 2008, ss. 19-33; Güneş, 2005, ss. 219-242).

gelmek istediklerini söylemişti. İsmail Safa Bey'in kabul etmesi üzerine, 10 Şubat tarihinde, Darülfünun ekibinin de yer aldığı tren İzmir'e doğru yola çıktılar. Baltacıoğlu, yolculuk boyunca kendilerini iki kere görüşmeye kabul ettiklerini, bu görüşmelerin de daha çok maarif ve maliye üzerine olduğunu ve Aynîzâde Hasan Tahsin Bey'e pek çok sorular sorduklarını belirtmiştir (Ergin, 1977, C. V, s. 1647).

Aynîzâde Hasan Tahsin Bey üç kez Hukuk Fakültesi Dekanlığı yaptıktan sonra kendi isteğiyle istifa etmişti.¹² Bu dönemde Ankara'da Mülkiye kurulmasına yönelik girişimler başlatılmıştı. Ankara'ya gitmek istemeyen Aynîzâde, görevinden ayrılarak İstanbul'da kalmışsa da Ankara ile bağlarını kesmedi. Mustafa Kemal, Ankara Hukuk Mektebi'ne fazla önem verdiği ve sık sık gerek derslerde gerekse sınavlarda bulunduğu bilinmektedir. Bu dönemlerde Ankara'ya davet edilen Lozan Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden Profesör André Mercier¹³ ve Hamdullah Suphi Bey'in yanı sıra Aynîzâde de Fakültede konferans vermişti (Çankaya, 1968-69, C. 3, s. 646; Yücel, 2016, s. 366).

Ekim 1937 tarihinde Siyasal Bilgiler Okulu, Aynîzâde'nin öğretim görevliliğindeki 40. yılını kutlayarak kendisine bir tören düzenlemiş ve "baba" unvanı vermiştir. 1938 yılında kendi isteğiyle emekliliğe ayrılmış ve gündelik hayatına mali müşavirlik ve avukatlık yaparak devam etmişti. Sadece İstanbul Yüksek İktisad ve Ticaret Mektebi ile Mülkiye'deki Maliye Dersi Profesörlüğünü bırakmamıştı. Nisan 1949 tarihinde ise Yüksek İktisad ve Ticaret Mektebi'nde öğretim üyeliğinin 40. yılı, Çankaya'nın deyimiyle *bir jübile ile* kutlanmıştı. 21 Şubat 1959 tarihinde Siyasal Bilgiler Fakültesi'nin kuruluşunun 100. yılı kutlamalarında *en yaşlı Mülkiyeli ve Mülkiyelilerin 'duayeni'* olarak katılmıştı (Çankaya, 1968-69, C. 3, s. 646).

Eğitimci kişiliği okul sıralarıyla sınırlı kalmayan Aynîzâde Hasan Tahsin Bey saray içerisinde, hanedan üyelerine de dersler vermişti. Bunlardan birisi Sultan Abdülmecid'in torunu ve Enver Paşa'nın eşi olan Naciye Sultan'dır. 1952 yılında yurda döndüğü zaman Rezzan A. E. Yalman'a anlattığı hatıraları Vatan Gazetesi'nde bir dizi halinde yayımlanmıştı. Hatıralarda verilen bilgiye göre Naciye Sultan, kendisine alfabeği öğreten kişinin Aynîzâde Hasan Tahsin Bey olduğunu söylemiş, *saraya münevver*

12- Dekanlığı sırasında, diplomatik pasaport olarak "Paris Darülfünunu'nda" gerçekleştirilen kutlama törenine katılmıştır (BOA, HR.İM..., 248-87, M. 11.05.1925; BCA, Kararlar Daire Başkanlığı (1920-1928), 30-18-1-1, 13-28-16, 12.05.1925).

13- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti tarafından ülkeye davet edilen Profesör André Mercier, İstanbul'u çok iyi bilmediği için istasyonda karşılanmayı istemişti. Dönemin Dışişleri Bakanı Tefik Rüşdü (Aras), Profesör Mercier'e her türlü kolaylığın sağlanması emri verilmişti (BOA, HR.İM..., 214-73, M. 30.03.1927).

zümreden hoca gelmesinin yasak olduğunu belirtmiş, Aynîzâde'nin bu kurala uymadığı için İstanbul'dan sürüldüğünü söylemiştir (Yalman, 1952).

Mülkiye'nin Kapatılıp Tekrar Açılması

I. Dünya Savaşı'nın olumsuz etkileri tüm ülkede olduğu gibi Mülkiye'de de hissedilmişti. 4 Eylül 1915 tarihinde çıkartılan bir kanun hükmünde kararname ile okul ödeneği kesilerek kapatıldı. Çetinsaya'nın tespitlerine göre Mülkiye'nin kapatılmasının üç gerekçesi bulunmaktadır: *a)28 Temmuz 1914'te başlayan I. Dünya Savaşı yüzünden devletin içinde bulunduğu sıkıntılar (savaş giderleri vb.) nedeniyle genel bütçede tasarrufa gidilmek istenmesi, b)Mebuslar ve Nazırlar arasında Mülkiyedeki ders programının Darülfünun Hukuk Mektebinde daha geniş ve daha kuvvetli olarak takip edilmekte olduğu, Hukuk Mektebini bitirenlerin adli hizmetler dışında, idari hizmetler için de yetiştirilmiş olacağı görüşünün yaygınlık kazanması, c) Mebuslar ve Nazırlar arasındaki Mülkiye aleyhtarlığı.* Ancak I. Dünya Savaşı öncesindeki Meclis konuşmalarını inceleyen Çetinsaya, Mülkiye'nin kapatılmasının aslında bütçe tasarrufu olmadığını, bunun daha önceden de konuşulup tartışıldığını ve Meclis'te Mülkiye'yi savunabilecek sayıda Mülkiyelinin olmadığını belirtmiştir (Çetinsaya, 2002, ss. 225- 227).

Bu olayı izleyen yıllarda dönemin sadrazamı Talat Paşa, Doğu vilayetlerine yaptığı inceleme gezisinin ardından İstanbul'a döndüğünde Haydarpaşa Garı'nda kendisini karşılayanlar arasında Maliye Nezareti Müsteşarı Aynîzâde Hasan Tahsin Bey de vardı. Talat Paşa, Aynîzâde'ye Mülkiye'nin tekrar açılması gerektiğini, Mülkiye'yi kapatmakla çok büyük bir hata yaptıklarını ve *Mülkiye mezunları kadar bu memlekete hizmet eden, en uzak ve mahrum vatan köşelerine nur, hayat ve medeniyet götüren kimse yoktur,* diyerek bir an önce çalışmalara başlamasını istemişti. Hemen çalışmalarına başlayan Aynîzâde, Ali Münif (Yeğena) ve Hüseyin Suad'dan (Erpul) oluşan bir komisyon oluşturdu. Mülkiye'nin yeniden açılması için kanun tasarısını ise dönemin Dahiliye Nezareti Müsteşarı olan Abdülhalik Renda kaleme almış ve Talat Paşa'nın isteğiyle Hükümet teklifi olarak Mebusan Meclisi'ne ivedilikle sevk edildi. Meclis kararı ve dönemin padişahı V. Mehmed Reşad'ın iradesiyle 1 Nisan 1918 tarihinde, zor da olsa Mekteb-i Mülkiye tekrar kuruldu. Yeniden açılan Mülkiye'de iktisat derslerini de Aynîzâde ile Hasan Saka birlikte okuttular (Çankaya, 1968-69, C. 1, s. 400, 434, 437; Çetinsaya, 2002, ss. 228-229).

Kooperatifçilik Cemiyeti

II. Meşrutiyet'in ilanını izleyen yıllarda Osmanlı Devleti'nde kooperatifçilik

fikri hızla gelişmişti. Bu fikre katkıda bulunan isimlerden birisi de Aynîzâde Hasan Tahsin'dir.¹⁴ Muammer Reşit Sevgi, İbrahim Fazlı Pelin, Münir Serin, A. Mithat Metya, Zühtü İnhan, Yunus Nadi, Alaattin Cemil Fazıl, Zühtü, Mithat ve Muhlis Etem ile kuruculuğunu yaptığı Türk Kooperatifçilik Kurumu ya da o günkü adıyla “Kooperatifçilik Cemiyeti” ile birlikte kooperatifçiliğin ve kooperatiflerin *milli ekonomide hak ettikleri yeri almaları gerekliliği* düşüncesini ve bu düşüncenin bilimsel ayağını da oluşturmaya çalışmışlardı. 1921 yılında Faik Nuzhet Bey'in başkanlığında Muslihiddin Adil, Aynîzâde Hasan Tahsin, Mustafa Zühtü (İnhan) ve Hüseyin Hamit beyler “Memurin Erzak Kooperatifi” adı altında 18 maddelik bir izahnâme hazırladılar. Bu izahnâme, Batıdaki örneklerinden yararlanarak hazırlanması bakımından önemli olsa da bazı maddeleri modern kooperatifçilikten ayrılmıştı. Örneğin kooperatife girecek olanların sosyal durumlarını net olarak belirtmeleri ve *İstanbul'da bulunan mülkiye ve ilmiye (sarıklı) memurlarıyla, resmî okullar öğretim üyelerini ve görevlilerinin* kabul edileceği maddesi “açık kapı” ilkesine fazlasıyla aykırı bir durum olarak görülmekteydi. Ayrıca kooperatifçiliğin ders kitaplarına girmesi gerektiği gibi fikirlere de yer verdiler. Fakat Z. F. Fındıkoğlu'nun bizzat Aynîzâde'den aktardığı üzere, ülkenin içinde bulunduğu sıkıntılı günlerden dolayı hiçbir fiili netice vermemişti (Fındıkoğlu, 1953, ss. 195-197; Göker, 1975, s. 53; Hazar, 1981, s. 4; Hazar, 1987, s. 8; Yıldırım Kocabaş, 2003, ss. 19-20).

Muallimler Cemiyeti

1918'in karışık ortamında ilkokul öğretmenleri için İstanbul'da olumlu gelişmeler yaşanmıştı. Öğretmenler bir dernek çatısı altında bir araya gelmek için girişimlere başlamışlardı. Hamdullah Suphi Tanrıöver'in başkanlığında kurulan “Türkiye Muallime ve Muallimler Cemiyeti”, Mütareke Dönemi'nin ilk öğretmen örgütü oldu.¹⁵ Cemiyet ilk genel kurul toplantısını 100'ü ilkokul, 130'u ortaokul ve kalanı yüksek öğretimden olmak üzere 300'e yakın üyenin katılımıyla Hukuk Fakültesi Başkanı Aynîzâde Hasan Tahsin Bey'in başkanlığında 13 Ocak 1922 tarihinde yaptı. Aslında toplantıya Ebul'ulâ Mardin Bey başkanlık edecekti. Fakat rahatsızlığından dolayı bu görevden çekilmiş ve başkanlığı Aynîzâde yapmıştır (Sarıhan, 2019, ss. 30-31).

Cemiyet-i Akvam

Sadece eğitim alanında değil, ülkenin geleceği için de çalışan Aynîzâde Hasan

14- Aynîzâde Hasan Tahsin'in kooperatif faaliyetlerindeki önemi için bkz: (Saka, 1957, ss. 3-5).

15- Muallimler Cemiyeti hakkında detaylı bilgi için bkz: (Pustu, 2022; Kısa, 2020, ss. 209-237).

Tahsin Bey, "Türkiye'de Cemiyet-i Akvam'a Müzaheret Cemiyet", yani "Milletler Cemiyeti'ni Destekleme Cemiyeti" adındaki daha yerel, ülke bazlı teşkilatlanma çalışmaları da yer almıştı. Bu teşkilat, I. Dünya Savaşı'nın yarattığı yıkımlar sonucunda, dönemin ABD Başkanı Woodrow Wilson'ın 8 Ocak 1918 tarihinde verdiği barış yanlısı bir demecin ardından bütün dünyayı kapsayacak, devletlerin siyasî bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü ön planda tutacak olan, İsviçre merkezli Cemiyet-i Akvam'ın Avrupa'da pek çok ülkede oluşturulan bir parçasıdır. Türkiye'de, Tevfik Paşa ile hükümetin isteği ve Ankara'nın emriyle teşkilatlanma girişimine İstanbul'da başlanmıştı. Aynîzâde Hasan Tahsin, Muslihiddin Adil, Cemil ve Hayreddin beyler ile Ayandan Çürüksulu Mahmud Paşa ile Doktor Besim Ömer Paşa tarafından Ocak 1922 tarihinden itibaren bir komisyon oluşturarak çalışmalara başlanmıştı. Komisyon üyesi Aynîzâde Hasan Tahsin Bey, 1 Şubat 1922 tarihinde İkdam Gazetesi'ne bir röportaj vermiş ve 27 Nisan 1922 tarihinde Türkiye'de Cemiyet-i Akvam'a Müzaheret Cemiyeti resmi olarak kurulmuştu. Cemiyetin reisi Çürüksulu Mahmud Paşa, birinci reis vekili Doktor Besim Ömer Paşa, ikinci reis vekili ise Aynîzâde Hasan Tahsin oldu.¹⁶

Mebusluk Denemesi

Aynîzâde, eğitimci kişiliğinin yanı sıra siyasette de aktif rol oynamak istemişti. Meclis-i Mebusan'da Reşat Hikmet Bey'in ölümü ve Fuat Selim Bey'in de istifasıyla birlikte iki kişilik İstanbul mebusluğu boş kalmıştı. Meclis, mebusluk için bir ara seçim yapma kararı almıştı. Seçim yapılmışsa da sandıklar açılıp oylar sayılamamıştı. Çünkü 1920 Mart'ında İngilizler İstanbul'da Meclis'i basmış ve Rauf (Orbay) Bey ile Müdafaa-i Hukuk üyesi mebusları tutuklayarak Limni ve Malta'ya sürmüşlerdi. Bu yüzden Meclis, önce kendi isteğiyle oturumlarına ara vermiş, ardından da 11 Nisan tarihinde Padişah iradesiyle kapanmıştı. Tunçay'a göre bu seçim geçersiz olmakla birlikte sandıkların sayımı da unutulmuştu. İstanbul'daki Meclis'in işlevsiz hale gelmesinin ardından Ankara'da, Mustafa Kemal önderliğinde kurulan Büyük Millet Meclisi, 1923 TBMM seçimlerinde, bu unutulmuş sandıkların muhtevası merak konusu olmuş, açılan sandıklardaki oylar kontrol edildiğinde 468 müntehib-i sâni'den 313'ünün oy kullandığını ve en yüksek oy alan kişilerin Evkaf Müsteşar-ı Sâbıkı Münir Bey (175 oy), Kurtuluş Gazetesi müdürü Vehbi Bey (160 oy), Mâbeyn Başkâtib-i Sâbıkı Cevat Bey (61 oy) ve Aynîzâde Hasan Tahsin Bey'in (53 oy) olduğu görülmüştür (Tunçay, 1978, s. 305, dp. 16).

16- Cemiyet-i Akvam içerisinde Darülfünun Müderrisi Ebu'l-'ula (Mardin) Bey, Ahmed İhsan (Tokgöz), İsmail Hakkı (Baltacıoğlu) Bey, Abdurrahman Şeref Bey ve Yakup Kadri (Karaosmanoğlu) Bey gibi isimler vardı (Sürmeli, 2000, s. 184-187).

Millî Türk Ticaret Birliği Kongresi

1 Aralık 1922 tarihinde, Sultan II. Mahmud Türbesi'nin karşısında bulunan Hilal-i Ahmer binasında Kavalalı İbrahim Paşazade Hüseyin Bey'in başkanlığında bir grup toplanmıştı. Toplantıda Ahmed Hamdi (Başar) tarafından yapılan konuşmada birliğin amaçları açıklanmış ve 18 kişinin imzasıyla birlik nizamnâmesi kabul edilmişti. Böylelikle Millî Türk Ticaret Birliği resmî olarak kurulmuştur. Birliğin amacı yerli girişimci ve şirketleri Batı'ya tanıtmak ve oradaki iktisadî, ticarî gelişmelerden yerli tüccarları haberdar ederek hem tüccarların hem de ülke ekonomisinin kalkınmasını sağlamaktı. Diğer yandan da tüccarların haklarını korumayı, *millî ve meslekî ahlakı geliştirmeyi* ve bir birlik oluşturmalarını sağlamayı amaçlamıştı. Bu amaçla 1922 yılında İstanbul'da bir "dış ticaret kongresi" yapılması planlanmıştı. Ancak hazırlıkların tamamlanamaması nedeniyle kongre 15 Ocak 1923 tarihine ertelendi. Üyelerin, Şubat ayında İzmir'de yapılacak olan İktisat Kongresi'nden davet almaları üzerine İstanbul'daki kongre üç ay daha ertelenmişse de hiçbir zaman yapılamamıştır. 21 ve 23 Ocak tarihlerinde toplanarak bir rapor hazırlamışlar ve Kongre'ye katılan Birlik temsilcileri *ticaret sermayesinin Türkleştirilmesi konularında* düşüncelerini aktarıp destek almışlardı ("Türk Ticaretinin Hayırlı Bir Teşebbüsü, Millî Türk Ticaret Birliği", 1338-1922, ss. 249-250; Koraltürk, 2007, s. 14; Ökçün, 1997, s. 85-89; Varlı & Koraltürk, 2010, s. 132; Karabulut, 2022; Bînağul, 2022).

İzmir İktisat Kongresi'nden bir yıl sonra, 20 Ocak 1924 tarihinde Mustafa Kemal Atatürk tarafından çekilen telgraftan Aynîzâde Hasan Tahsin'in Millî Türk Ticaret Birliği Reisi olduğu anlaşılmaktadır. Atatürk, Ticaret Birliği Reisi olarak hitap ettiği Aynîzâde'ye *kongre muhterem üyelerinin hakkında gösterdiği samimi hissiyata teşekkür etmiş ve millî ticaretimizi tanzim ve yükseltme hususunda muvaffakiyet etkeni olmalarını temenni etmiştir* (Atatürk'ün Bütün Eserleri, C. 16, 2005, s. 198).

Eserleri¹⁷

Aynîzâde Hasan Tahsin, hayatı boyunca sürekli çalışmış ve devletin farklı kademelerinde görev yaparken bir yandan da yazdığı yazılarla halkı bilgilendirmeyi ihmal etmemişti. Yazı yelpazesi oldukça geniş olan Aynîzâde, özellikle iktisadî konulara ağırlık vermiştir. İktisat tarihine yönelik yazılarının (Tarih-i İktisad, 1326, N. 14, ss. 57-60; N. 15, ss. 61-64; N. 21, ss. 43-49; N. 22, ss. 54-62, 1327, N. 26, ss. 93-95) yanı sıra

17- Aynîzâde Hasan Tahsin'in eserleri hakkında genel bir değerlendirilme yapılmıştır. Eserler, bir sonraki çalışmada daha detaylı incelenecektir.

Osmanlı Devleti'nin ilk sosyal bilimler dergisi olan Ulum-ı İktisadiye ve İçtimaiye Mecmuası için pek çok yazı kaleme almıştı. Bu dergide Fransız iktisatçı Gustave de Molinari'den ilham alarak, o dönem için sosyalizmin bir geçerliliğinin kalmadığını anlattığı yazıların yanı sıra teorik iktisada yönelik bilgiler verdiği yazılar da yazmıştı. Aynı dergide Mehmed Cavid Bey ise uygulamaya yönelik iktisadî bilgiler veriyordu (Tunçay, 1978, s. 65, dp. 78; Karaman, 2005, s. 92; Doğan, 2005, s. 75; Akça, 2013, ss. 51-52).

Gümrükler konusuna özellikle eğilen Aynîzâde, İsmail Safa ve Konstantin Efendi gibi himayeci politikayı destekliyor ve bu doğrultuda yazılar kaleme alıyordu (Toprak, 1985, s. 637). Ona göre dönemin gümrük politikası *ad valorem* sistemi bir an önce değiştirilmeli ve himayeci sistem uygulanmalıydı. Almanya, Fransa ve İngiltere ekonomilerini karşılaştırarak bu düşüncesini destekleyecek veriler elde etmiştir. Ancak himayeci politikanın sınırlarını da çizmişti. Bu gümrüklerden geçen her mala uygulanmayacaktı. Mesela Osmanlı Devleti sınırları içerisinde yetişmeyen ürünler, eğer yetiştirilemeyecekse himayeci politika dışında bırakılacaktır. Fakat Osmanlı'da var olan, yetiştirilen, bulunan bir ürün ise, bu politika uygulanacaktır. Böylelikle zaman içerisinde millî sermayede artış yaşanabilecektir (Serbest-i Mübâdelât ve Usul-i Himaye-1, 1326-1324, ss. 86-89; Serbest-i Mübâdelât ve Usul-i Himaye-2, 1326-1324, ss. 203-206; Serbest-i Mübâdelât ve Usûl-i Himâye, 1324, ss. 15-17).

I. Dünya Savaşı sırasında uygulanan gümrük politikasını da inceleyen Aynîzâde, "Gümrük Tarifeleri" adında bir yazı kaleme almıştı. Bu yazıda uygulanan politikayı yedi madde halinde sıralamış ve hemen ardından politikanın ne himayeci ne de serbest ticaret olduğunu, böyle bir durumda *rekâbet-i ecnebiyye te'siriyle mahv olunacağını* vurgulamıştır (Gümrük Tarifeleri, 1331, ss. 3-5).

Aynîzâde, sadece himaye politikasını savunmakla kalmamış, onun tarihine ilişkin araştırmalar yapıp yazılar da kaleme almıştır (Avrupa'da Usûl-i Himâye Hareketinin Menşeleri, 1909, ss. 325-329). Bunun haricinde Duyun-ı Umumiye konusuna oldukça önem vermiş ve borçlanmanın (Aliks, 1342-1340, ss. 200-206; Aynîzâde Hasan Tahsin, 1343-1340, ss. 405-412; Aliks, 1341, ss. 627-635; Aliks, 1341, ss. 884-894; Aliks, 1926, ss. 330-342; Aliks, 1926, ss. 415-422; Aliks, 1927, ss. 498-502; Aliks, 1927, ss. 593-598), borç yükünün nasıl hafifletileceği konusunda çareler aramıştı (Aynîzâde Hasan Tahsin, Teşrin-i Sani 1341, ss. 1090-1102).

Aynîzâde, kaleme aldığı ve tercümesini yaptığı iktisadî konularının yanı sıra

sosyoloji alanında da karşımıza çıkmaktadır. Ziya Gökalp ve Prens Sebahattin'den önce Türk sosyolojisinin şekillenmeye başladığı yıllarda Fransız sosyolojisinin etkisi yoğun bir biçimde görülmektedir. Çünkü bu dönemde Avrupa denilince akıllara ilk Fransa geliyordu. Bu yüzden düşünce modelleri geliştirilirken ilk olarak Fransa'ya bakılıyordu (Fındıkoğlu, 1958-1959, s. 141). Rıza Tevfik'in Herbert Spencer'dan yola çıkarak yazdığı yazılar, Ahmed Şuayb'ın Tarde, Durkheim, Boutroux ve Bergson'u anması, Aynîzâde'nin René Worms'tan yaptığı çevirilerle Türk sosyolojisindeki Fransız etkisinin ilk örneklerini vermektedir (Akça, 2015, s. 62, 65). Ancak zaman içerisinde Gökalp'in öncülüğünü üstlendiği Alman sosyolojisinin etkisi artmaya başlamış, Fransız etkisi kırılmıştır (Kaçmazoğlu, 2013, s. 15).

Aynîzâde'nin kaleme aldığı kitapların sayısı konusunda çeşitli görüşler bulunmaktadır. Araştırmalarda yedi (Mazıcı, 1995) veya daha az sayıda eser kaleme aldığı bilgisi bulunsa da en derli toplu bilgiyi Çankaya'nın "Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler" isimli eserinden öğrenmekteyiz. Hepsini malî-iktisadî konulara yönelik olan altı kitabın (Çankaya, 1968-69, C. 3, s. 647) bir tanesi tercüme eserdir. Hamdi (Hasancan) ve Zühdi (İnhan) ile Charles Gide'den yaptıkları çeviride "solidarist" iktisadî düşünce, Osmanlı iktisadî düşüncesinde oldukça etkili olacak ve İttihatçıların "millî iktisad" düşüncelerinin temelini oluşturacaktır (Toprak, 2017, s. 50).

Aynîzâde Hasan Tahsin'in Bibliyografyası

Kitapları

Aynîzâde Hasan Tahsin, *Muhtasar İlm-i Hâl*, Kanaat Matbaası ve Kütüphanesi, İstanbul 1329.

Aynîzâde Hasan Tahsin, *İlm-i Mali*, Kanaat Matbaası, İstanbul 1330.

Charles Gide,¹⁸ *İlm-i İktisad Dersleri*, Mütercimleri: Hasan Hamdi (Hasancan), Hasan Tahsin (Aynîzâde), H. Zühdi (İnhan), Birinci Cild, Kader Matbaası, İstanbul 1327.¹⁹

Charles Gide, *İlm-i İktisad Dersleri*, Mütercimleri: Hasan Hamdi (Hasancan), Hasan Tahsin (Aynîzâde), H. Zühdi (İnhan), İkinci Kitab, Kanaat Matbaası, İstanbul 1331.

18- 1847-1932 yılları arasında yaşamış, Fransız kooperatifçiliğinin öncüsü olan ekonomist (Gide, 2022). "Charles Gide (1847-1932)", Erişim Tarihi: (23.11.2022), <https://museeprotestant.org/notice/charles-gide-1847-1932/>

19- Dört cilt olarak çevrilen eserin orijinali eser için bkz: (Gide, 1891).

Charles Gide, *İlm-i İktisad Dersleri*, Mütercimleri: Hasan Hamdi (Hasançan), Hasan Tahsin (Aynîzâde), H. Zühdi (İnhan), İkinci Kitab, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1334.

Charles Gide, *İlm-i İktisad Dersleri*, Mütercimi Aynîzâde Hasan Tahsin, Dördüncü Kitab, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1334.

Aynîzâde Hasan Tahsin, *Ondokuzuncu Asır Bidayetinden Zamanımıza Kadar Türk Bütçesi ve Maliye Sistemi*, Matbaa-i Ebü'z-Ziya, İstanbul 1928.

Aynîzâde Hasan Tahsin, *Borsa Rehberi*, Esham ve Tahvilat-ı Kambiyo ve Nûkud Borsası Yayını, İstanbul 1928.²⁰

Aynîzâde Hasan Tahsin, *İlmi Mali ve Maliye Kanunları*, Kanaat Kütüphanesi, İstanbul 1934.²¹

Makaleleri

Aynîzâde Hasan Tahsin, "Veraset ve İstifa", *Servet-i Fünûn*, On Üçüncü Cild, Aded 335 (31 Temmuz Sene 1313), ss. 359-361.

Aynîzâde Hasan Tahsin, "Sizden Bana", *Servet-i Fünûn*, On Dördüncü Cild, Aded 339 (28 Ağustos 1313), ss. 7-8.

Aynîzâde Hasan Tahsin, "Medfun Emeller", *Servet-i Fünûn*, On Dördüncü Cild, Aded 348 (30 Teşrin-i Evvel Sene 1313), ss. 152-154.

Aynîzâde Hasan Tahsin, "Âli", *Servet-i Fünûn*, On Yedinci Cild, Aded 422 (1 Nisan Sene 1315), s. 93.

René Worms,²² "Ulum-ı Siyasiye ve İctimaiye, İktisad-ı İctimâ'-1", Mütercim: Aynîzâde Hasan Tahsin, *Servet-i Fünûn*, Yirminci Cild, Aded 507 (26 Teşrin-i Sani Sene 1316), ss. 215-218.

René Worms, "Ulum-ı Siyasiye ve İctimaiye, İktisad-ı İctimâ'-2", Mütercim: Aynîzâde Hasan Tahsin, *Servet-i Fünûn*, Yirminci Cild, Aded 511 (14 Kanun-ı Evvel Sene 1316), ss. 264-266.

René Worms, "Ulum-ı Siyasiye ve İctimaiye, İktisad-ı İctimâ'-3", Mütercim:

20- Bu eserin transkripsiyonu yapılarak iki cilt halinde tekrar basılmıştır. Bkz: (*Borsa Rehberi 1928*, 1990).

21- Eserin tanıtımı için bkz: (Saraçoğlu, 20220, ss. 143-148).

22- 1869-1926 yılları arasında yaşamış olan Fransız sosyolog. "Institut International de Sociologie"yi kurmuş ve "Revue Internationale de Sociologie" yıllıklarını çıkartmıştı (Ülken, 1969, s. 374; Toprak, 2017, ss. 43-74).

Aynîzâde Hasan Tahsin, *Servet-i Fünûn*, Yirminci Cild, Aded 517 (25 Kanun-ı Sani Sene 1316), ss. 359-362.

René Worms, “Ulum-ı Siyasiye ve İctimaiye, İktisad-ı İctimâ’-4”, Mütercim: Aynîzâde Hasan Tahsin, *Servet-i Fünûn*, Yirmi Birinci Cild, Aded 521 (22 Şubat Sene 1316), ss. 6-7.

René Worms, “Ulum-ı Siyasiye ve İctimaiye, İktisad-ı İctimâ’-5”, Mütercim: Aynîzâde Hasan Tahsin, *Servet-i Fünûn*, Yirmi Birinci Cild, Aded 525 (22 Mart Sene 1317), ss. 77-79.

René Worms, “Ulum-ı Siyasiye ve İctimaiye, İktisad-ı İctimâ’-6”, Mütercim: Aynîzâde Hasan Tahsin, *Servet-i Fünûn*, Yirmi Birinci Cild, Aded 528 (12 Nisan Sene 1317), ss. 124-125.

Aynîzâde Hasan Tahsin, “Serbesti-i Mübâdelât ve Usul-i Himaye-1”, *Aşiyân*, Birinci Cild, Numro 3 (28 Şaban 1326-11 Eylül 1324), ss. 86-89.

Aynîzâde Hasan Tahsin, “İzhar-ı Mütalaa: Yirminci Asır İbtidasında Britanya İmparatorluğu, (Emperyalizm)in Buhranı”, *İstişare*, Numro 4 (28 Eylül 1324), ss. 178-184.

Aynîzâde Hasan Tahsin, “İctimaiyyat: Nüfus Meselesi”, *Beyan ’ül-Hakk*, Birinci Sene, Aded 3 (23 Ramazan Sene 326-6 Teşrin-i Evvel Sene 324), ss. 20-22.

Aynîzâde Hasan Tahsin, “Serbesti-i Mübâdelât ve Usul-i Himaye-2”, *Aşiyân*, Birinci Cild, Numro 7 (26 Ramazan 1326-9 Teşrin-i Evvel 1324), ss. 203-206.

Aynîzâde Hasan Tahsin, “Ticaret Şirketleri ve Menafi-i İktisadiyesi”, *Beyan ’ül-Hakk*, Birinci Sene, Aded 5 (7 Şevval Sene 326-20 Teşrin-i Evvel Sene 324), ss. 100-101.

Aynîzâde Hasan Tahsin, “İzhar-ı Mütalaa: Yirminci Asır İbtidasında Britanya İmparatorluğu, (Emperyalizm)in Buhranı-2”, *İstişare*, Numro 8 (30 Teşrin-i Evvel 1324), ss. 369-371.

Aynîzâde Hasan Tahsin, “Yirminci Asır İbtidasında Britanya İmparatorluğu, (Emperyalizm)in Buhranı, Mâbad”, *İstişare*, Numro 9 (6 Teşrin-i Sani 1324), ss. 412-414.

Aynîzâde Hasan Tahsin, “İzhar-ı Mütalaa: Yirminci Asır İbtidasında Britanya İmparatorluğu, (Emperyalizmin Buhranı)-4”, *İstişare*, Numro 12 (27 Teşrin-i Sani 1324), ss. 561-563.

Aynîzâde Hasan Tahsin, "İzhar-ı Mütalaa: Yirminci Asır İbtidasında Britanya İmparatorluğu, (Emperyalizm)in Buhranı, Mâbad", *İstişare*, Numro 13 (4 Kanun-ı Evvel 1324), ss. 611-613.

Aynîzâde Hasan Tahsin, "Usûl-i Himâye ve Serbest-i Mübâdelât", *Aşîyan*, İkinci Cild, Numro 14 (23 Zilkade 1326-4 Kanun-ı Evvel 1324), ss. 15-17.

Aynîzâde Hasan Tahsin, "İzhar-ı Mütalaa: Yirminci Asır İbtidasında Britanya İmparatorluğu, (Emperyalizm)in Buhranı, Mâbad", *İstişare*, Numro 17 (7 Kanun-ı Sani 1324), ss. 803-806.

Aynîzâde Hasan Tahsin, "İzhar-ı Mütalaa: Yirminci Asır İbtidasında Britanya İmparatorluğu, (Emperyalizm)in Buhranı, Mâbad", *İstişare*, Numro 17 (7 Kanun-ı Sani 1324), ss. 836-840.

Aynîzâde Hasan Tahsin, "İzhar-ı Mütalaa: Yirminci Asır İbtidasında Britanya İmparatorluğu, (Emperyalizm)in Buhranı", *İstişare*, Numro 22 (12 Şubat 1324), ss. 1038-1043.

Aynîzâde Hasan Tahsin, "İzhar-ı Mütalaa: Yirminci Asır İbtidasında Britanya İmparatorluğu, Emperyalizmin Buhranı", *İstişare*, Numro 23 (19 Şubat 1324), ss. 1094-1095.

Aynîzâde Hasan Tahsin, "İzhar-ı Mütalaa: Yirminci Asır İbtidasında Britanya İmparatorluğu, Emperyalizmin Buhranı", *İstişare*, Numro 24 (26 Şubat 1324), ss. 1140-1142.

Aynîzâde Hasan Tahsin, "Bibliyografi: (Ruhü'l-Cemaat) Hakkında", *İstişare*, Numro 25 (5 Mart 1324), ss. 1168-1170.

Aynîzâde Hasan Tahsin, "Avrupa'da Usûl-i Himâye Hareketinin Menşeleri", *İctihad*, İkinci Sene, Numro 9 (Mayıs 1909), ss. 325-329.

Aynîzâde Hasan Tahsin, "Yirminci Asırda Mesele-i İktisadiye, 1-3", *Ulum-ı İktisadiyye ve İctimaiyye Mecmuası*, Cild 3, Numro 9 (1 Eylül 1325), ss. 113-128.

Aynîzâde Hasan Tahsin, "Yirminci Asırda Mesele-i İktisadiye, 4-6, mâbad", *Ulum-ı İktisadiyye ve İctimaiyye Mecmuası*, Cild 3, Numro 10 (1 Teşrin-i Evvel 1325), ss. 198-208.

Aynîzâde Hasan Tahsin, "Yirminci Asırda Mesele-i İktisadiye, 7-9, mâbad", *Ulum-ı İktisadiyye ve İctimaiyye Mecmuası*, Cild 3, Numro 11 (1 Teşrin-i Sani 1325), ss. 371-385.

Aynîzâde Hasan Tahsin, “Tarih-i İktisad”, *Mülkiye Mecmuası*, Numro 14 (1 Mart 1326), ss. 57-60.

Aynîzâde Hasan Tahsin, “Tarih-i İktisad”, *Mülkiye Mecmuası*, Numro 15 (1 Nisan 1326), ss. 61-64.

Aynîzâde Hasan Tahsin, “Tarih-i İktisad”, *Mülkiye Mecmuası*, Numro 21 (1 Teşrin-i Evvel 1326), ss. 43-49.

Aynîzâde Hasan Tahsin, “Tarih-i İktisad”, *Mülkiye Mecmuası*, Numro 22 (1 Teşrin-i Sâni 1326), ss. 54-62.

Aynîzâde Hasan Tahsin, “Tarih-i İktisad”, *Mülkiye Mecmuası*, Numro 26 (1 Mart 1327), ss. 93-95.

Aynîzâde Hasan Tahsin, “Gümrük Tarifeleri”, *İktisadiyat Mecmuası*, Yıl 1, Sayı 1 (8 Şubat 1331), ss. 3-5.

Edgar Aliks [Edgard Allix], “İstikraz ve Düyun-ı Umumiyye”, Mütercim: Aynîzâde Hasan Tahsin, *Darülfünun Hukuk Fakültesi Mecmuası*, Sene 2, Sayı 13 (Receb 1342-Şubat 1340), ss. 200-206.²³

Aynîzâde Hasan Tahsin, “İstikrazat Nasıl Akd Olunur”, *Darülfünun Hukuk Fakültesi Mecmuası*, Sene 2, Sayı 15 (Muharrem 1343-Temmuz 1340), ss. 405-412.

Edgar Aliks [Edgard Allix], “İstikraz ve Düyun-ı Umumiyye, mâbad”, Mütercim: Aynîzâde Hasan Tahsin, *Darülfünun Hukuk Fakültesi Mecmuası*, Sayı 17 (Mart 1341), ss. 627-635.

Edgar Aliks [Edgard Allix], “İstikraz ve Düyun-ı Umumiyye, mâbad”, Mütercim: Aynîzâde Hasan Tahsin, *Darülfünun Hukuk Fakültesi Mecmuası*, Sayı 19 (Temmuz 1341), ss. 884-894.

Aynîzâde Hasan Tahsin, “Düyun-ı Umumiye Yükünün Tahfifi Çareleri”, *Darülfünun Hukuk Fakültesi Mecmuası*, Sene 3, Sayı 21 (Teşrin-i Sani 1341), ss. 1090-1102.

Edgar Aliks [Edgard Allix], “İstikraz ve Düyun-ı Umumiyye, mâbad”, Mütercim: Aynîzâde Hasan Tahsin, *Darülfünun Hukuk Fakültesi Mecmuası*, Sayı 26 (Eylül 1926), ss. 330-342.

Edgar Aliks [Edgard Allix], “İstikraz ve Düyun-ı Umumiyye, mâbad”, Mütercim: Aynîzâde Hasan Tahsin, *Darülfünun Hukuk Fakültesi Mecmuası*, Sayı 27 (Teşrin-i Sâni 1926), ss. 415-422.

23- Edgard Allix 1874-1938 yılları arasında yaşamış, Paris Üniversitesi, Hukuk Fakültesi (Faculté de Droit de l'Université de Paris) dekanlığı yapmış Fransız ekonomisttir (Edgard Allix, 1938, pp. 186-192).

Aynîzâde Hasan Tahsin, "Hukuk Malı: Vergilerde Deavi-i İdare", *Hukuk Bilgiler Mecmuası*, Sene 1, Numro 9 (Mayıs 1927), ss. 556-564.

Edgar Aliks [Edgard Allix], "İstikraz ve Düyun-ı Umumiyye, mâbad", Mütercim: Aynîzâde Hasan Tahsin, *Darülfünun Hukuk Fakültesi Mecmuası*, Sayı 28 (Kanun-i Sâni 1927), ss. 498-502.

Edgar Aliks [Edgard Allix], "İstikraz ve Düyun-ı Umumiyye, mâbad", Mütercim: Aynîzâde Hasan Tahsin, *Darülfünun Hukuk Fakültesi Mecmuası*, Sayı 29 (Mart 1927), ss. 593-598.

Mösyö Salüst, "Bolşevizmin Gizli Esasları", Mütercim: Aynîzâde Hasan Tahsin, *Darülfünun Hukuk Fakültesi Mecmuası*, Sene 6, Sayı 36 (Mayıs-Haziran 1928), ss. 1251-1273.²⁴

Mösyö Salüst, "Bolşevizmin Gizli Esasları", Mütercim: Aynîzâde Hasan Tahsin, *Darülfünun Hukuk Fakültesi Mecmuası*, Sene 6, Sayı 37 (Temmuz-Ağustos 1928), ss. 1327-1338.²⁵

Aynîzâde Hasan Tahsin, "Cihan Buhranı", *Mülkiye Mektebi Mecmuası*, Cilt 1, Sayı 9 (1931), ss. 14-20.

Aynîzâde Hasan Tahsin, "Dünya İktisat Konferansı", *Mülkiye Mektebi Mecmuası*, Sayı 23 (1933), ss. 34-37.

Aynîzâde Hasan Tahsin, "İktisat Aleminde Hüküm Süren Karanlık", *Mülkiye Mektebi Mecmuası*, Sayı 26 (1933), ss. 32-34.

Aynîzâde Hasan Tahsin, "Fransa'da Aksiyonlu Şirketlerin Verdiği Vergiler", *Mülkiye Mektebi Mecmuası*, Sayı 33 (1933), ss. 40-43.

Aynîzâde Hasan Tahsin, "İçtimai Meseleler Amele Hareketi", *Mülkiye Mektebi Mecmuası*, Sayı 37 (1934), ss. 55-58.

Hasan Tahsin Aynî, "Cahid'e Ait Bazı Hâtıralar, Okul Sıralarında", *Dünya Gazetesi*, s. 2, 09.11.1957, Salt Araştırma, FFT238001.

24- La Revue de Paris'teki yazılarında "Salluste" mahlasını kullanan Flavien Brenier, Fransız aktivist, gazeteci ve Paris Anti-Marksist Enstitüsü'nün (l'institut anti-maxiste de Paris) kurucusudur (Brenier, Flavien, 2022).

Makalenin orijinali için bkz: (Salluste, 1928a, pp. 567-589; Salluste, 1928b, pp. 900-923).

25- Makalenin orijinali için bkz: (Salluste, 1928c, pp. 153-175; Salluste, 1928d, pp. 426-445).

SONUÇ

Serfiçe’de dünyaya gözlerini açan Aynîzâde, 86 yıllık yaşamının büyük çoğunluğunu İstanbul’da geçirdi. Burada iyi okullarda eğitim görmüş, Hüseyin Cahit (Yalçın), Süleyman Kani (İlter), Cavit Bey, Ahmed Şuayb, Bedi Nuri ve Cenap Şahabettin gibi Osmanlı’nın son dönem düşünce dünyasını şekillendiren insanlarla aynı sıraya dirsek dayamıştı.

Okul sıralarından itibaren çalışma hayatının içerisinde bulunan Aynîzâde, gözlerini kapadığı 1962 yılına kadar neredeyse hiç durmadan çalışmıştı. Mülkiye yıllarından sonra hocası Menemenlizâde Tahir Bey’in önerisiyle Maarif Nezareti’ne bağlı Muhassebe Kalemî’nde başlayan memuriyet hayatı, devletin farklı kademelerinde etmişti. Eğitime ve eğitimciliğe gönül vermiş olan Aynîzâde, memuriyetinin yanında onlarca okulda dersler vermiş, Kabataş Erkek Lisesi gibi ülkenin en önemli lisesinin kurucu müdürlüğünü yapmış ve 1915 yılında kapatılan Mülkiye’nin tekrar açılmasında önemli roller üstlenmişti.

Memuriyetinin ve öğretmenliğinin yanı sıra İstanbul’da toplanan Muallimler Cemiyeti’ne başkanlık yapan, Osmanlı’da kooperatifçilik fikrinin yayılması amacıyla Kooperatif Cemiyeti’nin kurucuları arasında bulunan ve Türkiye’de Cemiyet-i Akvam’a Müzaheret Cemiyet’inin içerisinde yer alarak ikinci reislik görevini üstlenen Aynîzâde, İstanbul’un karışık olduğu 1920’lerde mebusluk denemesinde dahi bulunmuştur.

Eğitimci kişiliği sadece okulla sınırlı kalmamış, Sarayda da dersler vermişti. Bir yandan da gazetelerde oldukça aktif bir şekilde yazılar yazmıştı. Belki de bu yazılar sayesinde okul sıralarında eğittiği öğrencilerden daha fazlasını bilgilendirmeyi başarmıştı.

Türk sosyolojisinin henüz şekillenmeye başladığı yıllarda Osmanlı düşünce dünyasında Fransız etkisi hâkimdi. Bu dönemde Rıza Tevfik ve Ahmed Şuayb gibi isimlerle birlikte yazılar kaleme alan Aynîzâde, özellikle René Worms çevirileriyle Türk sosyolojisinin şekillenmesinde ilk tuğlayı koyanlardan birisi olmuştur.

Pek çok konuda ilkler arasında yer alan Aynîzâde, Osmanlı Devleti’nin ilk sosyal bilimler dergisi olan Ulum-u İktisadiye ve İçtimaiye Mecmuası yazarları arasında yerini almıştı. Mecmuada kaleme alınan iktisat yazıları teorik ve uygulamaya yönelik olmak üzere iki gruba ayrılabilir. Aynîzâde daha çok iktisadın teorik tarafını ele alan

yazılar yazarak Mehmed Cavid Bey'in uygulamaya yönelik iktisada ilişkin yazılarının arka planını, akademik taraflarını anlatmıştır. Sadece teorik iktisatla, iktisat tarihini de anlattığı bir yazı dizisi kaleme alarak, iktisat biliminin ortaya çıktığı zamanlardan kullanım alanlarına kadar hemen her konuya değinmiştir.

Gümrük vergileri konusuna özellikle değinen Aynîzâde, o dönemde var olan *ad valorem* sistemine karşı çıkmıştı. Ona göre eğer ülke ekonomisinin iyileştirilmesi ve millî sermayenin artışı sağlanmak isteniyorsa "himayeci" bir gümrük politikası izlenmesi gerekiyordu. Bu düşüncesini temellendirmek için ise Almanya, Fransa ve İngiltere gibi ülkelerin ekonomilerini ve ekonomi politikalarını incelemişti. Ancak savunduğu "himayeci" politikaya da belirli sınırlar çizmekten geri durmamıştı. Çünkü Osmanlı Devleti sınırlarında yetişmeyen ve yetiştirilemeyecek olan ürünler bu politikanın dışında kalması gerekiyordu. Ancak bu yöntemle millî sermaye artırılabilirdi. Aynîzâde'nin bu düşüncesi kısa sürede meyvesini vermiş ve kendisinin başkanlığını yaptığı bir komisyon 1916 yılında Osmanlı'nın gümrük politikasına kökten bir değişim gerçekleştirmişti.

Aynîzâde Hasan Tahsin, yazıları kadar çevirileriyle de Osmanlı düşünce dünyasında etkili olmuş bir isimdi. Özellikle Hamdi (Hasancan) ve Zühdi (İnhan) ile yaptıkları Charles Gide çevirisi, Fransa'da ortaya çıkıp devlet ve toplumun nasıl bir yapılanmada olması gerektiği düşüncesinin, yani "solidarist" kavramının Osmanlı düşünce dünyasına girmesini sağlamıştır. Solidarist düşünce zaman içerisinde kendisine daha büyük bir yer edinmiş, İttihatçıların fikrî alt yapısının şekillenmesinde ve "millî iktisad" düşüncelerinin oluşmasında bir temel olmuştur.

Yaşamı boyunca çalışmaktan vazgeçmeyen, her ne yaparsa yapsın bir yandan da muhakkak eğitimciliğe devam eden Aynîzâde Hasan Tahsin'in ismi günümüzde ne yazık ki pek fazla bilinmiyor. Oysa kendisi hem gözlerini açtığı Osmanlı Devleti hem de gözlerini yumduğu Türkiye Cumhuriyeti için çalışmaktan ve öğretmekten hiçbir zaman vazgeçmemişti. O dönem için büyük bir yenilik olarak projeksiyonla reklam yayınlama fikri, ne kadar yenilikçi fikirlere sahip olduğunu göstermesi açısından oldukça önemlidir. Bunun yanı sıra hayatının büyük bir kısmını harcadığı eğitimci kişiliğiyle yetiştirdiği binlerce öğrencinin belki de daha fazlasını da yazdığı yazılarla sağlamıştı. Hiçbir zaman düşüncesini dile getirmekten çekinmemiş, titizlikle yaptığı araştırmalarıyla düşüncelerini delillendirmişti.

Etik Beyan

“Mülkiyelilerin “Baba”sı: Aynîzâde Hasan Tahsin (1876-1962)” başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel kurallara, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplana veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış ve bu çalışma herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir. Bu araştırma etik kurul kararı zorunluluğu taşımamaktadır. Makale, Etik Kurulları Yayın Etiği Komitesinin (Committe on Publication Ethics – COPE) yazar, hakem ve editörler için belirtilen kurallardan yararlanılarak oluşturulmuş olan Anasay dergisi etik kurulları çerçevesinde yazılmıştır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Mali Destek: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author declares that they have no competing interest.

Financial Support: The author declared that this study has received no financial support.

KAYNAKÇA²⁶

1.Arşiv Belgeleri

Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi (BOA),
Dahiliye Nezâreti (DH.) Sicill-i Ahvâl Komisyonu Defterleri (SAİD.d...), 129-99, H. 29.12.1293.

Dahiliye Nezareti Umur-ı Mahalliye ve Vilayet Müdürlüğü Evrakı (DH.UMVM), 137-58, H.01.06.1334.

Hariciye Nezareti İstanbul Murahhaslığı (HR.İM...), 248-87, M. 11.05.1925; HR.İM..., 214-73, M. 30.03.1927.

İrade Taltifat (İ...TAL.), 491-49, H. 14.04.1332.

Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi (BCA),

Kararlar Daire Başkanlığı (1920-1928), 30-18-1-1, 13-28-16, 12.05.1925.

2.Araştırma ve İnceleme Eserleri

Aynî (Hasan Tahsin) (1960). *İstanbul Ansiklopedisi*. Cilt 3, Ed. Reşad Ekrem Koçu, İstanbul: İstanbul Ansiklopedisi ve Neşriyat Kollektif Şirketi, 1618-1619.

Brenier, Flavien (2022). Erişim Tarihi: (23.11.2022), <https://catalogue.bnf.fr/ark:/12148/cb12948429k>.

Charles Gide (1847-1932) (2022). Erişim Tarihi: (23.11.2022), <https://muse-protestant.org/notice/charles-gide-1847-1932/>.

Dekanlarımız (2020). Marmara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi. Erişim Tarihi: (06.01.2020), <https://siyasal.marmara.edu.tr/fakulte/dekanlarimiz>.

Edgard Allix (1938). *Revue Internationale de l'enseignement*. Année 1938 (15 Juillet), 186-192.

Türk Ticaretinin Hayırlı Bir Teşebbüsü, Milli Türk Ticaret Birliği (1338-1922). *Türkiye İktisad Mecmuası*, Cild 1, Numro 10, 17 Kanun-ı Evvel.

Milliyet, (1962). Vefat, Hasan Tahsin Ayni, 2.

Akça, Ü. (2015). Türk Sosyolojisinde Organizmacı ve Evrimci Akım. *Sosyoloji Konferansları*, 52/2 (2015), 57-78.

26- Aynîzâde Hasan Tahsin'in yazıları "Aynîzâde Hasan Tahsin'in Bibliyografyası" başlığı altında künyeleri ile verildiği için Kaynakçaya dahil edilmemiştir.

Akça, Ü. (2013). *Sosyolojinin Türkiye'ye Girişi Ulum-i İktisadiyye ve İçtimaiyye Mecmuası*. İstanbul: Doğu Kitabevi.

Akyüz, Y. (2007). *Türk Eğitim Tarihi*. Pegem Ankara: A Yayıncılık, 11. Baskı.

Aray, S. (1959). *Bir Galatasaraylının Hatıraları*. İzmir: TCDD Basımevi, 220-221. Erişim Tarihi: (06.01.2020), <http://www.gsl.gsu.edu.tr/tr/tarihce/mudurlerimiz>.

Atatürk'ün Bütün Eserleri, (1924). C. 16, İstanbul: Kaynak Yayınları.

Aynî, H. T. (1957). Cahid'e Ait Bazı Hâtıralar, Okul Sıralarında. *Dünya Gazetesi*. s. 2, 09.11.1957, Salt Araştırma, FFT238001.

Aynî, M. A. (2009). *Hatıralar*. Haz. İsmail Dervişoğlu, İstanbul: Yeditepe Yayınları.

Beşiktaş Kabataş Erkek Lisesi Tarihçesi, (2020). Erişim Tarihi: (29.03.2020), http://kabataserkeklisesi.meb.k12.tr/icerikler/tarihce_1784484.html

Çetinsaya, G. (2002). Mekteb-i Mülkiye 1915'te Niçin Kapatıldı?. *Mülkiye Dergisi*, XXVI/237 (Kasım-Aralık), 225-231.

Doğan, A. (2005). Liberalizmin İlk İzleri Ulum-u İktisadiye ve İçtimaiye Mecmuası'nda Liberal Anlayış. *Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce*, Cilt 7 (Liberalizm), Ed. Tanıl Bora, Murat Gültekin, İstanbul: İletişim Yayınları, 75-83.

Erdoğan, K. & Haksun, K. (1994). Kabataş Erkek Lisesi. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 4, İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı, 327.

Ergin, O. (1977). *Türkiye Maarif Tarihi*, C. 3, İstanbul: Eser Neşriyat.

Ergin, O. (1977). *Türkiye Maarif Tarihi*, Cilt V, İstanbul: Eser Neşriyat.

Es, H. F. (1933). Her Gün Bir Anket (Cenap Şahabeddin). *Akşam Gazetesi*, Erişim Tarihi: (25.03.2020), <http://earsiv.sehir.edu.tr:8080/xmlui/handle/11498/18361>.

Fındıkoğlu, Z. F. (1958-1959). Bizde Sosyoloji ve Birkaç Meselemiz. *Sosyoloji Dergisi*, C. 2, S. 13-14, 137-149.

Fındıkoğlu, Z. F. (1953). *Türkiye'de Kooperatifçilik, Tatbiki Sosyoloji Denemesi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları.

Gide, C. (1891). *Principes D'Economie Politique*. Paris: L. Larose et Forcel, Libraires-Editeurs.

Gökbilgin, M. T. (2008). *Rumeli'de Yürükler, Tatarlar ve Evlâd-ı Fâtihân*, İstanbul: İşaret Yayınları.

Göker, S. (1975). *Türk Kooperatifçilik Hareketi 1863-1973*, Ankara.

Gövsa, İ. A. (1946). *Türk Meşhurları Ansiklopedisi*. İstanbul: Yedigün Neşriyat.

Güneş, G. (2005). Mustafa Kemal Atatürk'ün Aydın Seyahatleri. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, XXI/61, 219-242.

Hazar, N. (1981). Ellinci Kuruluş Yıldönümümüzü Kutluyoruz, *Kooperatifçilik*, 52 (Nisan-Mayıs-Haziran), 3-5.

Hazar, N. (1987). Cumhuriyetin 64. Yılında Kooperatifçiliğimiz. *Kooperatifçilik*, 78 (Ekim-Kasım-Aralık), 7-20.

Kaçmazoğlu, H. B. (2013). *Türk Sosyolojisi Tarihi-II, II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e*, İstanbul: Doğu Kitabevi.

Karabulut, S. (2022). Millî Türk Ticaret Birliği. *Atatürk Ansiklopedisi*, Erişim Tarihi: (23.11.2022), <https://atatürkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/milli-turk-ticaret-birligi/>.

Karaman, D. (2005). Ulum-u İktisadiye ve İçtimaiye Mecmuası. *Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce*, Cilt 7 (Liberalizm), Ed. Tanıl Bora, Murat Gültekin, İstanbul: İletişim Yayınları, 83-102.

Kısa, A. (2020). Mütareket İstanbul'unda Muallimler Cemiyeti ve Faaliyetleri (1912-1922). *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi (CTAD)*, 16/31 (Bahar), 209-237.

Koraltürk, M. (2007). *Ahmet Hamdi Başar'ın Hatıraları: "Gazi bana kızmış!"*. C. 1, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Kuruluşundan Cumhuriyet'e Sayıştay Tarihi (1862-1923), (2012). Ankara: T. C. Sayıştay Bakanlığı 150. Kuruluş Yıl Dönümü Yayınları.

Mazıcı, N. (1995). Öncesi ve Sonrasıyla 1933 Üniversite Reformu. *Birikim*, 76 (Ağustos), Erişim Tarihi: (11.04.2020), <https://www.birikimdergisi.com/dergiler/birikim/1/sayi-76-agustos-1995/2274/oncesi-ve-sonrasiyla-1933-universite-reformu/2767>.

Çankaya, M. A. (1968-69). *Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler*, Cilt 1 (1859-1968). Ankara: Mars Matbaası.

Çankaya, M. A. (1968-69). *Mülkiye Târîhi ve Mülkiyeliler*, Cilt II (1859-1968). Ankara: Mars Matbaası.

Çankaya, M. A. (1968-69). *Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler*, Cilt 3 (1860-1923). Ankara: Mars Matbaası.

Çankaya, M. A. (1968-69). *Mülkiye Târîhi ve Mülkiyeliler*, Cilt IV (1909-1923). Ankara: Mars Matbaası.

Ökçün, A. G. (1997). *Türkiye İktisat Kongresi 1923-İzmir, Haberler, Belgeler, Yorumlar*. Ankara: Sermaye Piyasası Kurulu.

Özcan, M. T. (2003). İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesinin Kurumlaşmasının Tarihçesi. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 61/ 1-2, 85-174.

Pustu, Y. (2022). *Türkiye Muallimler Birliği*, Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Saka, R. (1957). Kooperatifçilikteki Yeri ile Aynizade Tahsin Bey. *Karınca*, C. 23, S. 242, 3-5.

Sakaoğlu, N. (2003). *Osmanlı'dan Günümüze Eğitim Tarihi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Salluste (1928a). Les Origines Secrètes du Bochevisme, Henri Heine et Karl Marx-I". *La Revue de Paris*, Trente-Cinquième Année, Tome Troisième (Mai-Juin), 567-589.

Salluste (1928b). Les Origines Secrètes du Bochevisme, Henri Heine et Karl Marx-II. *La Revue de Paris*, Trente-Cinquième Année, Tome Troisième (Mai-Juin), 900-923.

Salluste (1928c). Les Origines Secrètes du Bochevisme, Henri Heine et Karl Marx-III. *La Revue de Paris*, Trente-Cinquième Année, Tome Quatrième (Juillet-Août), 153-175.

Salluste (1929d). Les Origines Secrètes du Bochevisme, Henri Heine et Karl Marx-IV. *La Revue de Paris*, Trente-Cinquième Année, Tome Quatrième (Juillet-Août), 426-445.

Saraçoğlu, F. (2022). Hasan Tahsin Aynizade ve Eseri İlmi Mali ve Maliye Kanunları. *Vergi Raporu*, 271 (Nisan), 143-148.

Sarıhan, Z. (2019). Mütareke'nin İlk Öğretmen Örgütü Muallimler Cemiyeti. *Bütün Dünya*, Yıl: 20, S. 249 (3), 30-31.

Sürmeli, S. (2000). Cemiyet-i Akvam'a Müzaheret Cemiyeti-Türkiye'de Kuruluşu ve Prag Konferansı. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 25-26 (Mayıs-Kasım), 181-200.

Tınal, M. (2008). Atatürk'ün İzmir Ziyaretleri ve Vefatının İzmir'deki Yankıları. *ÇTTAD*, VII/16-17 (Bahar-Güz), 19-33.

Toprak, Z. (1985). II. Meşrutiyet Döneminde İktisadî Düşünce. *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt 3, İstanbul: İletişim Yayınları, 635-640.

Toprak, Z. (2017). Osmanlı'dan Cumhuriyet Türkiye'si'ne Sosyolojinin Evrimi: 1908-1945. *Sosyal Bilimler Tarihini Keşfediyor: DTCF Bilim Çevresi ve Sonrası*, Ed. Hayriye Erbaş, Ankara: Sentez Yayıncılık, 43-74.

Toprak, Z. (2019). *Türkiye'de Milli İktisat 1908-1918*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Tunçay, M. (1978). *Türkiye'de Sol Akımlar-I (1908-1925)*. 3. Basım, Ankara: Bilgi Yayınevi.

Ülken, H. Z. (1969). *Sosyoloji Sözlüğü*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Üyepazarcı, E. (2008). *Korkmayınız Mister Sherlock Holmes! Türkiye'de Polisiye Romanın 125 Yıllık Öyküsü (1881-2006)*. C. 1, İstanbul: Oğlak Yayıncılık.

Varlı Bînağul, A. (2022). Ahmet Hamdi Başar (1897-1971). *Atatürk Ansiklopedisi*, Erişim Tarihi: (23.11.2022), <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ahmet-hamdi-basar-1897-1971/>.

Varlı, A. & Koraltürk, M. (2010). II. Meşrutiyet'ten Erken Cumhuriyet'e Milli İktisadın Sürekliliği ve İzmir İktisat Kongresi. *ÇTTAD*, IX/20-21 (Bahar, Güz), 127-142.

Yalçın, H. C. (1975). *Edebiyat Anıları*, Yay. Haz. Rauf Mutluay, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Yalman, R. A. E. (1952). Hayatım: Naciye Enver Paşa'nın Hatıraları. *Vatan Gazetesi*.

Yıldırım Kocabaş, Ö. (2003). Türkiye'de Kooperatifçilik Düşüncesinin Gelişimi. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 8/1-2, 15-24.

Yücel, M. S. (2016). Ankara Adliye Hukuk Mektebi'nin İlk Yılı. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4/26 (Mart), 361-387.

EKLER

Ek-1: Aynîzâde Hasan Tahsin (Çankaya, 1968-69, C. 3, s. 645).

Ek-2: 1910 yılı mezuniyet günü ve hocaları ile Mülkiye'nin bahçesinde çekilen fotoğrafta Aynîzâde'nin yanı sıra dönemin sadrazamı Mahmud Şevket Paşa, Abdurrahman Şeref, Mehmed Fehmi Ülgener, Diran Kelekyan, Hamid Ongunsu, Zeki Mesud Alsan, Nafi Atuf Kansu gibi isimler bulunmaktadır (Çankaya, 1968-69, C. IV, s. 1258).

1910 (1326) Me'zunları, Me'zun Resim, Prof. Dr. Sayın Fahri Yeniçay tarafından lutfedilmiştir
 (1. Sıra: Yerde oturanlar; soldan sağa): 1 — Mustafa Asım (Kuruya); 2 — Ferid Necdet; 3 — İlah; 5 — Emin Ali (Çavlı); 6 — Milli Şehid (Köprülü) Hamdi; 7 — İbrahim Edhem;
 (2. Sıra: Oturanlar; Profesörler; soldan sağa): 1 — M. Emin (Yeniçay, Mülkiyeli); 2 — (?); mud Es'ad (Müdrerris); 5 — Mahmud Şevket Paşa (Sadrazam — Başbakan); 6 — Emrullah Kiyeli); 7 — Abdurrahman Şeref (Eski Mülkiye Md., Müdrerris); 8 — Bakım (Md., Açıklan); ris); 10 — Mehmed Fehmi (Müdrerris, Ülgener); 11 — Diran Kelekyan (Müdrerris).
 (3. Sıra: Ayakkadiler; soldan sağa): 1 — (?); 2 — (?); 3 — George Poard (Fransızca okutma Mülkiyeli); 5 — Hasan Tahsin Aynî (Müdrerris, Mülkiyeli); 6 — İsmail Hakkı (Müdrerris, Götan, Mülkiyeli); 8 — Eldaliddin (Tekiner, Müdrerris); 9 — Şevket (Yund, Müdrerris); 10 — (? öğrencisi); 12 — Sadrazamın yaveri;
 (4. Sıra: Ayakkadiler; soldan sağa): 1 — Hâmid (Ongunsu); 2 — Ali Haydar (Candanlar); 3 — 5 — Ahmed Hilmi (Kalaç); 6 — (?); 7 — Niyazi (Ramazanoğlu); 8 — (?); 9 — Zeki Mes'ud 11 — Ömer Adil (Şanlı); 12 — İbrahim Edhem (Aykut); 13 — Ali Gaalib (Pekel);
 (5. Sıra: Ayakkadiler; soldan sağa): 1 — Nâfi Atuf (Kansu); 2 — Arif Hikmet (Bağdad'lı); 3 — 5 — (?); 6 — Mehmed Edib (Ergüven); 7 — (?); 8 — (?); 9 — Hasan Fehmi (Kazanlı); 10 — (6. Sıra: Ayakkadiler; soldan sağa): 1 — (?); 2 — (?); 3 — Ali Bahâeddin (Ocal); 4 — (?); 8 — Ahmed Hilmi (Ergeneli); 9 — Mustafa Muhsin (Tek'er).

Ek-3: 1922-1923 ders yılında Aynîzâde Hasan Tahsin (en solda oturan), Ebul'ula Mardin (oturanlardan soldan üçüncü), Dr. Kılıslı Rifat (Kardam) (ayakta soldan ikinci), İbrahim Fazıl (Pelin) (ayakta soldan üçüncü), Zeki Mesud Alsan (ayakta soldan dördüncü), Hamid (Ongunsu) (ayakta en sağda) ile birlikte Sineklibakkal'daki Mülkiye Mektebi bahçesinde (Çankaya, 1968-69, C. II, s. 1220).

1338 — 1339 (1922 — 1923) Ders Yılı Öğretim Üyelerinden Bir Grup
Sineklibakkal'daki MÜLKİYE MEKTEBİ Bahçesinde

Oturanlar: (Sol'dan Sağa): 1 — Hasan Tahsin (Aynî); 2 — İ. Hakkı (Görelî); 3 — Ebul-ULâ (Mardin); 4 — (Adliye Nâzin) Celâl; 5 — Müdür Süreyya; 6 — Eski Müdür Hüseyin Nâzım; 7 — Kemâl Atıf (Kuyucak); 8 — Cemil (Bilsel); 9 — Nusret (Metya).

Ayaktakiler: (Sol'dan Sağa): 1 — Mekteb Kâtibi Ş. Emin (Kutluk); 2 — Kılıslı Dr. Rifat (Kardam); 3 — İbrahim Fâzıl (Pelin); 4 — Zeki Mes'ud Alsan; 5 — Ali Şeydi; 6 — Saffet (Tuncay); 7 — Hâmid (Ongunsu).

Ek-4: Cumhuriyet'in ilk yıllarında Darülfünun öğrencileri Adliye Vekili Mustafa Necati ile birlikte (ortada bastonuna dayanmış, kalpaklı) sağ yanında Aynîzâde Hasan Tahsin, onun yanında ise Ebul'ula Mardin bulunmaktadır (Sakaoğlu, 2003, s. 360).

Cumhuriyet'in ilk yıllarında Darülfünun öğrencileri Adliye Vekili Mustafa Necati ile birlikte (ortada bastonuna dayanmış, kalpaklı) sağında ikinci sıradaki Ebul'ula Mardin, yanında Aynizade Hasan Tahsin Bey.

Ek-5: 20 Nisan 1930 yılında Mülkiye öğrencilerinin Romanya İdari İlimler Enstitüsü'nü ziyareti sırasında çekilmiş fotoğrafın ortasında Enstitünün şehircilik profesörü ve Aynîzâde Hasan Tahsin bulunmaktadır (Çankaya, 1968-69, C. V, s. 1975).

"Resim, sağlığında rahmetli Niyâzî Dalokay'dan alındı."

20 Nisan 1930'da Mülkiye öğrencileri Romanya İdari İlimler Enstitüsü Şehircilik Profesörü ile Mülkiye Bahçesinde

(Resmin izâhı 1976. sf.'dadır.)

